

Během studia právnické fakulty se studenti postupně seznamují s jednotlivými oblastmi právního systému a každému je bližší nějaké odvětví. Mě nejvíce zaujalo občanské právo, vybudovala jsem si k němu nejužší vztah a tak jsem v tomto odvětví práva zpracovala svou diplomovou práci a rozhodla jsem se pro něj i pro práci rigorózní. Individuální téma „Řízení o způsobilosti k právním úkonům“ jsem si vybrala hned z několika důvodů. Již při prvotním studiu občanského práva mě zaujalo, že v občanském soudním řádu, z. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů, dále jen o.s.ř., je toto nesporné řízení upraveno jen velmi sporadicky, několika málo paragrafy i přesto, že to jistě není nějaké výjimečné řízení. Každý člověk se v běžném denním životě jistě někdy setkal s lidmi, kteří trpěli poruchami, které jsou důvody k omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům. Proto si myslím, že by se tomuto tématu měla věnovat větší pozornost.

Dalším důvodem, proč mě toto téma zaujalo byla jeho opomíjenost autory v odborné literatuře. Kompletní odborné zpracování tohoto institutu není možno najít. Existuje několik titulů, které srovnávají a hodnotí rozdíly sporného a nesporného soudnictví, ale popis jednotlivých druhů řízení je možné vyhledat pouze s obtížemi a dílo o řízení o způsobilosti k právním úkonům bohužel vůbec a to i přesto, že již v římském právu je zajímavá kategorizace způsobilosti osob k právním úkonům podle dosaženého věku a obecných zkušeností, podrobná úprava ustanovení poručníka – tutora pro osoby nedospělé, či osoby, které měly některé tělesné vady, které jejich způsobilost k právním úkonům omezovaly, jako například hluchota, němota, slepota a pak také samozřejmě nemoci duševní. Již zákon 12 desek vylučoval odpovědnost za jednání osoby šílené a nařizoval ustanovení opatrovníka, který za šilence jednal. Římské právo bylo natolik propracované, že zohledňovalo také duševní choroby přechodné a počítalo se „světlymi okamžiky“ takto nemocných osob. Úprava marnotratníků chránila majetek rodiny a opatrovnictví trvalo tak dlouho, dokud se marnotratník nenapravil.¹

V rámci studia právnické fakulty jsem vycestovala na studijní pobyt do SRN a účastnila se tak programu Socrates – Erasmus a při volbě studijního zaměření jsem si vybrala občanské právo. V prvním semestru byla výuka zaměřena na právo hmotné a už při prvních hodinách bylo možné pozorovat velké rozdíly v právní úpravě SRN a ČR v této oblasti. I v hmotněprávních předpokladech způsobilosti k právním úkonům existují mezi naší úpravou a úpravou našich tak blízkých sousedů velké rozdíly. Možná je to dáno z důvodu přerušení

¹ Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.: Římské právo. Praha: C.H.Beck, 1995, str. 77, 78

kontinuity vývoje naší právní úpravy po čtyřicet let v důsledku socialistického zákonodárství, ale jistě je dobré se inspirovat zemí, která svou kontinuitu neztratila, alespoň v úvahách de lege ferenda. Je jisté, že německý Bürgerliches Gesetzbuch, Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002, dále jen BGB, může v této oblasti vykazovat větší provázanost a návaznost na římské právo, protože z římského práva vycházel a na rozdíl od našeho občanského zákoníku, zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů, dále jen obč.zák., nebyl nikdy poznamenán socialistickou deformací, kolektivizací a plánovaným hospodářstvím. Od doby jeho účinnosti, tedy od 1.1.1900, uplynula dlouhá doba na to, aby mohli zákonodárci upravit instituty, které bylo nutno zmodernizovat postupným vývojem společnosti a vyhladit případné nesrovnalosti, které se objevovaly při používání zákoníku soudy a jinými orgány.

Avšak také v oblasti procesní jsou mezi úpravami ČR a SRN velké rozdíly. Vše je podrobnější, propracovanější. I přesto, že je v SRN vše zpracováno ve velkých kodexech, které mají přes časté novely a jejich již opravdu velmi dlouhou dobu účinnosti, dobře propracovanou provázanost a větší propojenost s římským právem, je institut nesporného soudnictví a tedy i řízení o opatrovnictví, které je podobné našemu řízení o způsobilosti k právním úkonům a nahrazuje jej, vyčleněn mimo velký kodex. Zákonodárce zřejmě vycházel z rozdílu mezi sporným a nesporným soudnictvím a proto postavil tuto oblast mimo obsáhlý kodex Zivilprozessordnung, Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005, dále jen ZPO. I přesto dokážou německé zákony řešit celou řadu situací, které předvídají do velkých podrobností a na které zatím naše zákony nemyslí. Snad připravovaný nový občanský zákoník převezme tuto propracovanost a upraví instituty, které zatím v našem právu chybí a nebo nejsou propracované tak, jak by si zasluhovaly.

Posledním důvodem, pro který jsem si vybrala toto téma, je ten, že je to jedno z řízení, se kterým se může setkat každý z nás. Problémy psychických poruch u lidí, stejně jako problém alkoholismu a nesporně také narůstající problém toxikomanie a užívání nejrůznějších omamných látek, je dnes velmi častý a může potkat téměř každého. Také jako jeden z druhů řízení v rámci nesporného soudnictví není omezeno na podání žaloby žalobcem, ale může být zahájeno i bez návrhu. Ochrana společnosti před osobami, které trpí duševními poruchami a nedokáží činit právní úkony a nebo je nedokáží činit soustavně je důležitá. Jiné osoby musí být chráněny před jednáním lidí, které je činěno vůlí, která často neobsahuje racionalitu rozhodování duševně zcela zdravého člověka dříve, než dojde ke škodám, které se pak velmi těžko odstraňují. Vždy je důležitější a lepší se zaměřit na prevenci, než napravovat škody,

kteřé jsou již vzniklé a uvedení v původní stav často není možné. Ovšem odhalit včas počínající duševní poruchu nebo první projevy alkoholismu, natož požívání omamných látek není snadné. Proto není možné všem problémům předcházet a vyhnout se následkům duševních poruch. V této oblasti je třeba obzvlášť dbát na ústavně zaručená práva a svobody osob a omezit neoprávněné zásahy do těchto svobod, jakož i zohlednit následnou změnu poměrů. Proto je třeba vždy postupovat opatrně, v souladu zejména s Listinou základních práv a svobod, Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, dále jen LZPS, a omezovat práva a svobody osob pouze v zákonných mezích a způsobem zákonem stanoveným. Důležitým důkazním prostředkem této oblasti jsou lékařské posudky, které při rozvoji dnešní medicíny, dokáží odhalit duševní choroby již v počátku, či duševní choroby částečně skryté. V tomto řízení se také jako v jediném v České republice setkáváme se znaleckým posudkem lékaře, který je stanoven přímo zákonem a bez něhož není možné řízení zdárně dokončit. Nezávislost soudních znalců je další nezbytnou podmínkou dodržení ústavnosti a předcházení neoprávněným zásahům vůči osobnosti každého jednotlivce. Stejně důležitá je ochrana osob zbavených způsobilosti, či se způsobilostí omezenou v řízení, kde se rozhoduje o jejich právech, ustanovení opatrovníků při řízení a ochrana právem stanovených práv a zájmů osob, stejně jako ochrana před zneužíváním psychických poruch jednotlivců jinými osobami ve svůj prospěch.

Pokusím se popsat aspekty obou právních systémů, jejich srovnání, jak z pohledu de lege lata, tak také úvahy de lege ferenda o tom, jakým způsobem by se některé problémy daly podrobněji a lépe upravit a třeba se v naší budoucí právní úpravě inspirovat právní úpravou SRN a samozřejmě také judikaturou, protože jsou to zejména soudy, které musí řešit problémy nedostatečné či mezerovité právní úpravy a nalézat vždy co nejlepší řešení dané situace.